

Meenutusi VII Riigikogu päevilt

Helle Ruusing (RiTo 7), Riigikogu Kantselei infotalituse nõunik

1992. aasta 30. septembrist 1995. aasta 10. märtsini töötas esimene Eesti taasiseseisvumisaja parlament – VII Riigikogu. Ajaloolise paratamatuse tõttu tuli möödunud kümnendil Eestis uuesti luua parlamentaarne traditsioon. Kuidas see toimus? Vastust võib otsida mitmest allikast – parlamendidokumentidest, milles toimunu on ametlikult ja enamasti emotsioonitult fikseeritud, mitmesugustest tolleaegsetest meediakajastustest, mis vahendasid toimunut omas ajas. Hea on samuti, et on olemas inimesed, kes vahetute protsessis osalejatena kujundasid parlamendi traditsioone. Nende kogemused, nägemused, ideed ja tundmused – ühesõnaga nende mälestused – osutuvad lõpptulemuse mõistmisel ilmselt sageli üliolulisteks. Täna on tehtud esimene väike samm seesuguste mälestuste kogumisel.

2002. aasta alguskuudel korraldas Riigikogu Kantselei gümnaasiumiõpilastele VII Riigikogu liikmete mälestuste kogumise võistluse. Ehkki võistlustöid laekus vaid 12 (vt kasutatud kirjanduse loetelu), kinnitavad need, et huvitavat materjali, mida koguda, on küllaga. Korraldajate pakutud formaat (intervjuu) ja küsitlustemaatika (mõjutustest kodus ja koolis, poliitiku tee valimisest ning hinnangud sellele valikule, töö Riigikogu sisulisest ja olme poolest jms) võimaldavad sel viisil kogutud mälestusi peale iga saadiku kui persooni ja tema karjääri kujunemise loo vaadelda ka ajalisel ja sisulisel kõrvutamiskõlbliku materjalina. Tahaks loota, et lähemal aastail õnnestub teha algust suurema ja põhjalikumalt ettevalmistatud projektiga, mille raames koguneks arvestatav arhiiv Eesti iseseisvuse ajaloo kohta.

Käesolevas publikatsioonis on kasutatud võistlusele laekunud töid. Publitseeritud katkendid on tollaste rahvaesindajate vastused kolmele teemaderingile:

1. Miks ja kuidas neist sai poliitik, kui suur elumuudatus see oli, millised olid sidemed valijatega?
2. Millised olid inimeste suhted ja töötingimused Toompea lossis?
3. Kuidas toimus töö fraktsioonides ja komisjonides ning täiskogus, kuidas ja kus kujundati otsused?

Tekstidesse on tehtud väikesi keelelisi ja redaktsioonilisi parandusi.

Miks ja kuidas saadi poliitikuks?

Juhan Aare:

/.../ Ajakirjanikuna töötades polnud mul kunagi eesmärgiks saada poliitikuks. Küll aga käsitlesin ajalehtedes või televisioonis korduvalt probleeme, mis ühel hetkel omandasid poliitikas ja kogu ühiskonna silmis suure tähtsuse. Arvatavasti oligi see üheks põhjuseks, miks 1992. aastal tehti mulle ettepanek kandideerida Riigikogu VII koosseisu valimistel. Osalesin valimisliidu Kindel Kodu koosseisus (ma ei kuulunud tollal ühegi partei nimekirja) ja

seadsin oma kandidatuuri üles valimisringkonnas, milles olid ühendatud Lääne–Virumaa ja Järvamaa.

Valimiskampaania ajal kirjutasin sageli maakondade ajalehtedes, juhtisin teledebattides meie valimisliidu esindust, sõitsin läbi palju kilomeetreid nii Virumaal kui ka Järvamaal. Tänu ajakirjaniku ametile, fosforiidisõjale ja Kremliis töötatud aastatele tunti mind ja minu tegevust üsnagi hästi, mistõttu ka valimistulemus kujunes rõõmustavaks – mind valiti Riigikogusse isikumandaadiga /.../.

Avo Kiir:

Kõrgkoolis õppisin vaimulikuks. Otseselt ma ennast poliitikuks ei pea, 1990–1997, kui poliitilist aktiivsust üles näitasime, hakkasin ma poliitikaga tegelema. See oli siiski mu põhitöö kõrvalt, ma ei ole vaimuliku tööd maha jätnud. Tol hetkel oli see lihtsalt vajalik. Oli riigi taastamise algus ja ma tundsin, et seda on vaja teha. Ja 87–95, kuni Riigikogu esimese koosseisu lõpuni, tegelesin poliitikaga. Miks ma valisin ERSP? See oli ainuke alternatiivne erakond tol ajal. Selle partei eesmärgiks oli Eesti Vabariigi taastamine. See oli minu mõte ja ideaal.

/.../ Suuri lootusi Toompeale minnes ei olnudki. See tuli küllaltki ootamatult. Alguses ma üldse ei planeerinud sinna Riigikokku kandideerida. Erakond ERSP pani minu nime kirja üsna etteotsa. Ettekujutust sellest, mis üldse Riigikogus toimub, ei olnud. Ma teadsin, et seaduste tegemine seal käib, aga täpselt ja kuidas protseduur toimub – see oli üsna uus asi. Aga mina kohanesin sellega kiiresti. Kui alustasime Riigikogus, seadusandlus praktiliselt puudus Eesti Vabariigis ja tuli väga kiiresti kõik seadused vastu võtta. Ja lootused, et seadusandlus saab vastu võetud, täitusid, sest tõesti selle kolme aastaga sai enamik seadusandlusest paika.

/.../ Edaspidi tuli otsustada, kas valida poliitiku karjäär või kirikutöö. Neid ühitada oli raske. Ma otsustasin kirikutöö kasuks ja aktiivsest poliitikast astusin kõrvale.

/.../ Loomulikult see otsus mõjutas parlamendi liikmeks olemist. Teatud aeg ma praktiliselt üldse ei sekkunud poliitikasse ja ma ei ütleks, et ma olen pettunud selles. Lihtsalt see oli nagu teine valdkond ja ma ei tahtnud sellele pühenduda. Hiljem aga olen muidugi kohalike omavalitsuste tasandil poliitikaga edasi tegelenud.

/.../ Ma hindan väga kõrgelt seda tööd, mida Riigikogu teeb. Riigikogu oli väga viljakas. Kui palju seal selles minu isiklikku panust oli, on väga raske öelda. Võib-olla suurim panus oli tavaliselt komisjoni esimehel. Üksikisik seal nagu eriti läbi lüüa ei saanudki. Raske on iga inimese teenet hinnata. See on ju kollektiivne töö, mida seal tehakse.

Kalle Jürgenson:

/.../ Kogu see poliitikuks hakkamine, mis Eesti Kongressi või Kodanike Komitee liikumisega algas, oli, võrreldes minu toonase elukorraldusega, suhteliselt suur muutus, kuna olin Tõravere instituudis töötades läinud niinimetatud aspirantuuri, nagu seda siis nimetati.

Tänapäeval on aspirantuur võrdne magistrantuuriga, ehkki tegelikult peaks esimene natuke suurema tähtsusega olema (kui neid üldse on võimalik võrrelda).

Tegeledes põhiliselt teadusega, olin Tõravere instituudis juba nooremteaduri ametikohal ja poliitikasse minek tähendas nüüd tegelikult teaduse tegemisest loobumist. Tänapäevaks olen sealt juba üle 12 aasta eemal olnud, nii et paraku teaduse tegemine toona jäi sinnapaika. Kogu elu läks poliitika peale ja kuna elan Tõraveres, siis tähendab see lõputut Tallinna vahet sõitmist – nüüd Riigikogus olemise puhul, tookord Eesti Kongressi liikmena pidin enamasti pealinnas viibima.

Kalev Raave:

/.../ Koonderakonda astumisel oli tähtis see, et rõhuva enamiku moodustasid minu omaaegsed sõbrad, kes jäid sõpradeks ja toetajateks, kui mul need kõige raskemad päevad olid. Nad otsisid mind üles 1992. aasta kevadel, et tule nüüd meile appi ja ole meiega, sa korjad kindlasti omajagu hääli. Kuigi algul ei olnud plaanis, et ma peaksin parlamenti kuuluma. Aga vastav häälte hulk andis mulle selle võimaluse.

See oli suur elumuutus. Enda Koonderakonnaga sidumine tähendas seda, et ma olin parlamendi liige ja töötasin 4 päeva parlamendis. Hallistes olin reedel, laupäeval, pühapäeval. Matsin, laulatasin, leeritasin, pidasin jumalateenistusi. Pühapäeva õhtul tagasi Tallinna ja jälle 4 päeva seal. Minu oma ringkond asuski minu kodus ja koguduses. Nii et ma olin kahe koha peal istuja. 4 päeva ajasin riigi asju, siis 3 päeva tegin Halliste kiriku ja koguduse tööd.

/.../ Esindasin maarahvast ja väikeasulaid ja väikelinnu, näiteks Abja, Karksi–Nuia, Mõisaküla, Mustla, Viljandi, Halliste. Mul õnnestus oma valijate huve kaitsta. Õige varsti sain aru, et ega seal väga palju ära teha ei anna. Palju auru ja väge kulub omavahelisteks kemplimesteks, vägikaikavedamisteks, õiendamiseks, võimu juurde trügimiseks ja võimul olemiseks. Tõsist sisulist tööd, mis parandaks inimeste huviküsimusi, oli raske läbi suruda.

/.../ Sidemed valijatega olid tihedad. Põhiline valijaskond oli Mulgimaalt, põhiliselt oma kogudus. Oli igapäevane side ja mul ei olnud vaja sõita kuhugi kaugemale. Kui maakonna mastaabis korraldati kohtumisi valijatega, olin kohal. Käidi ka minu juurde kaugemalt kui Tarvastust, Suislepast, Karksist, seepärast oli side küllaldane. Korraldasime pidusid koguduse väliselt ja see aitas ka tugevdada sidemeid.

Kohti valimisnimekirjas jaotati nii: Koonderakonnas oli samasugune nimekiri nagu teisteski parteides, tähendab erakonna juhid ja "raskekaalulisemad" olid nimekirja eesotsas. Mina lausa eesotsas ei olnud. Nad kutsusid mind appi ja rehkendasid ka, et ma mõne tuhande hääle toon, ja seda ma ka tegin. Kuna minu baashäälte arv oli piisavalt suur, siis ei olnud erilist küsimust Riigikogu koosseisu saada. Pean ütlema tolle, 1992. aasta VII koosseisu valimiste kohta, et Koonderakonnast said siiski õiged mehed juhtima.

Ants Käärma:

/.../ Ülemnõukogu lõpetas 1992. aasta suvel. Septembris toimunud valimistel osales Maaliit koos äsja tekkinud Koonderakonnaga ühes valimisliidus nimega Kindel Kodu. Saime VII Riigikogus 16 kohta. (Valimisliit Kindel Kodu sai 1992. aasta valimistel 17 kohta. – Koostaja.) Moodustasime kaks fraktsiooni: Koonderakonna ja Maaliidu. See oli kasulik mitmel põhjusel. Tegutsesime aga kooskõlastatult ja ühtselt. /.../

Maaliit oli VII Riigikogus opositsioonis. Kas suutsite midagi ka maarahva heaks ära teha?

/.../ Meie initsiatiivil moodustus Riigikogu Maasaadikute Ühendus, kuhu kuulus 32 riigikogulast kõikidest fraktsioonidest. Ühenduse kaasesimehed olid Aldo Tamm ja Ants Käärma. Selle ühenduse algatusel ja jõulisel survele võttis Riigikogu 23. veebruaril 1994. aastal vastu otsuse "Maaelu ja –majandust käsitlevate seaduste väljatöötamise põhialused". Märkimisväärne on see, et 32 Riigikogu liiget, julgemata otsuse vastu hääletada, lahkusid lihtsalt saalist.

Paul–Olev Mõtsküla:

/.../ 1992. a. valimiste ajal kavatses Õigusjärgsete Maaomanike Ühendus valimistele minna oma nimekirjaga. See kava jäi mitmesugustel põhjustel realiseerimata ning, lootes kaitsta maaomanike huve, otsustasin kandideerida Riigikogusse üksikkandidaadina. Siis aga viisid asjaolud mind kokku Jüri Toomepuu juhitud erakonnaga Eesti Kodanik, mille nimekirjas ma siis Riigikogusse kandideeringi. Loomulikult mitte Tallinna, vaid Võru, Valga ja Põlva valimisringkonnas. Kuna Jüri Toomepuu oli väliseestlane ja tol ajal ülipopulaarne ning kandideeris samas ringkonnas kus minagi, siis tema kogutud tohutu hulk hääli aitas kaasa ka minu pääsemisele Riigikokku. /.../

Riigikogusse sa said ja seda ma olen kuulnud, et Toomepuu kampaania oli meie kandis ennenägematult ameerikalik. Aga kas sul õnnestus seal ka midagi Eestile kasulikku korda saata?

Ühte–teist vahest ikka, ehkki valijad oleksid oodanud ja ootasid märksa enam. Hoian tänase päevani alles Riigikogu aegadel saadud enam kui 500 kirja, mis kõik sisaldavad inimeste lootusi, ootusi, ettepanekuid Eesti elu paremaks korraldamiseks. Kirjad sisaldasid vahel kahjuks ka räiget, et mitte öelda roppu sõimu. Mõningaid nendest kirjadest pärit ideid kasutasin paranduste tegemiseks maaelu ja põllumajandust puudutavatesse seaduseelnõudesse. Kas need ka ülejäänud 100 Riigikogu liikme silmis armu leidsid, selle eest ei võta ma saajaprotsendilist vastutust enese kanda. Pole parata, triikraua, juriidilise "disaineripintsli" ja nn enamuse teerulli vastu jääb üksikul Riigikogu liikmel nii mõnigi kord vajaka jõust, aga võib–olla ka tarkusest ja kavalusest.

Missugune on olnud üldmulje kõigi nende aastate jooksul kohtumistel inimestega?

Tiit Sinissaar:

Inimesi vaevavad veel suured üle-eestilised probleemid: kuidas kaitsta Eesti huve rahvusvahelisel areenil? kuidas suhelda oma naaberriikidega ja kuidas arendada ja teha Eestit mõistetavaks tema probleemidega läänemaailmale, Euroopa riikidele ja nii edasi? Kui minnakse kohtuma valijatega, siis räägitakse teemal, mis on parasjagu aktuaalne olnud. Ja kui tuleb küsimuste aeg, siis tavaliselt on kohe esimesed küsimused väga lihtsad ja praktilised, nõnda-öelda kommunaaltasandi küsimused. Ma mäletan suurepäraselt seda, kui ma pidin minema Läänemaale ühe valla seenioride klubisse kokkusaamisele. Pidin rääkima sotsiaalpoliitikast, pensionisüsteemist, sotsiaalhoolekandest. Kui olin oma ettekande lõpetanud, siis esimene küsimus oli: miks pole ma oma piimarahaga kätte saanud? Need kohtumised on teinekord suhteliselt naljakad. Üks räägib üht, aga teist huvitavad hoopis teised asjad, sellepärast on tähtis rääkida õiges kohas õiget juttu. Kui inimesi huvitab mingi käega katsutav asi, pole mõtet väga kõrgelennulistest maailmavaludest rääkida. Kõige viljakamad kohtumised on sellised, kui on mingisuguse konkreetse seaduseelnõu puhul kohtumine seda ala tundvate ja sellega päevast päeva tegelevate inimestega.

Inimeste suhted ja tööolud Toompea lossis

Juhan Aare:

/.../ Saadikute töötingimused Toompeal olid aastatel 1992–95 tänaste oludega võrreldes tunduvalt tagasihoidlikumad. Üldkogu istungite saalis oli igal Riigikogu liikmel küll oma kindel koht, kuid komisjonid ja fraktsioonid pidid leppima üsnagi kitsaste oludega. Vähestel saadikutel oli oma töölaud, omaette töötubadest siis alles unistati.

Elukorraldus Toompeal töötamise ajal oli selline, mis rahulikule perekonnaelule eriti palju ruumi ei jätnud. Väliskomisjoni liikmena pidin suhteliselt sageli välisreisidel viibima, Eesti–Vene parlamendisuhete arendamine nõudis põhjalikku tutvumist mitmesuguste keerulise sisuga dokumentidega (riikidevahelised lepingud jms), oma valijate huvide eest seismine tähendas aga sõite Virumaa erinevatesse piirkondadesse. Mõnikord koguni tundus, et keha hakkab lennukitooli või autoistme kuju võtma. Kodus ütles abikaasa sageli, et räägi nüüd veidi vaiksemalt ja rahulikumalt, sa pole ju praegu fraktsiooni koosolekul.

Riigikogu liikme töö muudab mõneti kurnavaks asjaolu, et iga päev tuleb tegeleda paljude väga erinevate teemadega. Põhjalikuks süvenemiseks eriti palju aega ei jää. Seetõttu abistavad erineva hariduse ja töökogemusega Riigikogu liikmed üksteist sageli keerukate probleemide puhul seisukohtade kujundamisel. Kõige sagedamini toimus seesugune hoiakute vormimine fraktsioonide koosolekutel, kuid sellega tegeleti ka kohvikulauas ja saunalaval, kohtumistel valijatega.

Tiit Sinissaar:

Toompea oli müstiliste müütide objekt nõukogude ajas. Mida kõike seal väravate taga ei olnud! Küll olid eripoed ja supersööklad! Eks see natuke vastas tõele, aga 1992. aastal, kui Riigikogu alustas, ei olnud loss oma töötingimuste, olme, teeninduse poolest mitte üks raas

kindel. Kõigepealt oli lossis Riigikogu jaoks kohutavalt vähe ruumi, sest lossis oli valitsus, seal oli väga palju riigikantselei ametnikke, inimesi, kes ei puutunud Riigikoguga kokku. Meil oli vähe ruumi. Sellist asja, et igal Riigikogu liikmel oli oma tuba, ei maksnud unistadagi. Paljud aktiivsed pressisaadikud, kes olid tulnud väljastpoolt Tallinna, istusid õhtuti hulgakesi koos hotellitoas ja kirjutasid seaduseelnõusid "põlve otsas".

Kus te siis saite oma tööd teha?

Fraktsioonil olid mõned suured ruumid, kus me pidasime oma koosolekuid, eri nurkades püüti midagi teha. Arvuti oli laual suhteline imeasi. Fraktsiooni abiliste arv oli suhteliselt väike. Tol ajal oli alles jäänud väga palju nõukogulikku süsteemi. Kui oli mingi sõit planeeritud, siis tuli autobaasist auto mitu päeva ette tellida ning tuli rahule jääda, kui anti vana Volga. Sõita said need, kes oskasid vene keelt.

Kirjeldage saadikute omavahelisi suhteid Toompeal.

See on omaette huvitav asi. Ma mäletan, kui me esimest korda kokku tulime. Eesti on ju väike, paljud inimesed tunnevad üksteist juba eelnevast elust. Kui on tuttav, siis tuttavat on alati hea meel näha, aga nüüd võis see tuttav olla teises erakonnas. Ja see oli juba natuke problemaatiline, sest tollal oli palju tõsiusklikke, kes vaatasid oma kolleegi peale lausa pahaselt ja viltu, kui ta juhtus vabal ajal juttu rääkima teise, absoluutselt mittesobivasse erakonda kuuluva inimesega. Minu mäletamist mööda on mõned omavahelised suhted läinud päris teravaks. Mitte küll mina ise ja ma ei olnud seal juures, aga kõik, kes kuulsid, rääkisid, et peaaegu oleks rusikavõitluseks lahti läinud poliitilise erimeelsuse pärast, aga õnneks saadi ilma selleta pidama. Suhted on olnud päris pingul. On olnud ka selliseid momente, nagu näiteks: kui suri üks Riigikogu liige, siis Mart Niklus kõndis saalist välja, kuna ta pidas arvatavasti meest omaaegseks KGB liikmeks ja küüditajaks. Sedalaadi suhtlemispingeid on olnud, sest kuigi 1992. aastal inimesed rääkisid eesti keeles, rääkisid nad eri keeli, sest ühelt poolt tulid need, kes olid istunud vangilaagrites, kes olid põranda all, kes olid kogu aeg olnud nõukogude võimuga opositsioonis ja kannatanud seeläbi. Teised olid nn mugandunud kommunistid tollest režiimist, võimukandjad või vähemalt kellel oli selline oreool juures, kes ka tulid parlamenti. Kokku said võrdsel tasandil need, kes olid pidevalt omavahel võidelnud. Oli selline vastasseis: represseeritu ja represseeritav.

Kalle Jürgenson:

Loss oli juba tollal selline, nagu ta on praegugi. Vaid töötingimused olid suhteliselt kitsad, arvestades seda, et hoones töötas ka valitsus. Umbes pool Toompea lossist oli Riigikogu, teine pool valitsuse käes. Tookord Riigikogu liikmeil omaette kabinetid puudusid (tänapäeval on kabinetid kahe peale), fraktsioon asus ühesainsas suures toas, piltlikult öeldes koos. Seal peeti ka koosolekuid, nii et töötingimused olid üpris kasinad.

Arvutimajandus mingil määral eksisteeris. Mäletan, et 1992. aasta lõpus või 1993. alguses saatis Ameerika abi korras lossi komplekti arvuteid. Need pandi üles ja juba siis hakati rääkima ehitatavast "ülelossilisest võrgust", mille abil saab hakata kirju vahetama,

andmebaasist vajalikku välja võtmata. Siis oli see kõik veel arengujärgus ja kui VII Riigikogu kokku tuli, seal midagi sellist nagu tänapäeval üldse polnudki.

Toast tuppa käidi kirjad "näpuvahel", kirjutati käsitsi ja trükimasinatega. Kõik oli algeline.

Omavahelistes suhetes toona oli tunda üpris märgatavat vastasseisu. See oli väljakujunenud sellisena, et Ülemnõukogu liin asus ühel pool, Eesti Kongressi liin teisel pool. Viimast – kongressi liini – esindas tugevalt meie valimisliit Isamaa. Koalitsioonile vastandus Keskerakond kui Ülemnõukogu ja Rahvarinde liini esindaja. Vastasseis oli suhteliselt tugev ka isiklikul tasandil, mis tänaseks on liikmete vahelt oluliselt taandunud. Tookord tähendas poliitiline vastasseis paljuski ka isiklikku antipaatiat. Tuleb tunnistada, et selline olukord meil toona Riigikogus tõepoolest valitses ja suhtlemist, eriti koalitsiooni ja opositsiooni saadikute vahel saaliväliselt, vabal ajal ei esinenud. Seda tihedam oli muidugi läbikäimine oma erakonnaga, koalitsiooni liikmete vahel. Selline õhkkond tundus toona täiesti normaalsena, kuid suhtlemise puudumine tundus võõristav.

Kalev Raave:

/.../ Töötingimused ja olme Toompea lossis olid head. Süüa sai alati. Külalisi saime kaasa võtta. Näitusi ja väljapanekuid korraldati meie jaoks, Riigikogu raamatukogu rajati. Häälendamise pult oli palju lihtsam ja algelisem, arvuteid ei olnud.

Saadikute omavahelised läbisaamised Toompeal olid normaalsed. Olen hea suhtleja, mul probleeme ei olnud. Ainult mõned asjad mulle küll ei istunud, aga ma "neelasin" need alla. Näiteks läheb üks saadik kõnepulti ja ütleb, et me peame eesti keelt hoidma ja nõudma igal pool selle kasutamist: Narvas, Jõhvis ja mujal. Samal ajal esineb ta meile vigases eesti keeles. Ta oleks pidanud kõigepealt iseendaga tegelema. Riigikogus pakuti tookord palju vajaminevaid lisasoodustusi. Näiteks kes Riigikogu liikmetest tahtsid relva kanda, nendele korraldati vastav kursus. Kes aga tahtis autojuhtimist õppida, korraldati samuti kursused.

Ants Käärma:

Toompea lossis asusid nii Riigikogu kui ka osa Vabariigi Valitsust. /.../ Valge saal oli valitsuse istungite koht. /.../ Riigikogu liikmed said töötada kas istungite saalis oma töölaua taga või fraktsiooni toas, kus ühte töölauda jagasid 3–4 inimest. Fraktsioonil oli ka sekretär, kes trükkis fraktsiooniliikmete kirjutisi, eelnõusid, parandusettepanekuid jms.

Lossi ruumides olev raamatukogu oli asendamatu abimees. Sealt sai tellida praktiliselt iga teose, mida tööks vaja läks. Tõsi, ruumid olid üsna kitsad, korraga sai seal lugeda–kirjutada 8–10 inimest, ja needki olid väga tihedalt koos.

Fraktsioonidele otsiti pidevalt ruume juurde. Selleks moodustati Riigikogu liikmetest eraldi komisjon, kes püüdis olemasolevat võimalikult õiglaselt jagada, otsides samal ajal ruume juurde. Neid aeg–ajalt ka leiti kila–kola alt niisama seismas. Osa ruume oli majas Rahukohtu 3, kus paiknes ka raamatupidamine ja haldusteenistus. Nii oligi fraktsioonil osa ruume

Rahvakohtu majas ja lossis veel 1–2 tuba. Töövormiks oli enamasti koosolek ehk kollektiivne töö, omaette sai vähe olla.

Rahva seas liikus aramus, et küllap neid saadikuid seal Toompeal toidetakse tasuta ja ikka hea ja paremaga. Kord isegi üks aseminister imestas: ei olegi tasuta? Kui tal tuli nagu riigikogulastel oma lõuna eest ka maksta. Aeg-ajalt kerkib see tasuta toidu kahtlus jälle üles, kuigi eraettevõtet tasuta toitu jagamas on raske ette kujutada. Pealegi veel riigikogulastele.

Töö fraktsioonides ja komisjonides ning täiskogus

Kui kiiresti te kohanesite parlamendisaadiku rolliga?

Peeter Lorents:

Väga kiiresti. Ma ei osanud seda ette näha, et mulle saab osaks riigikaitse ja üldse jõustruktuuridega tegelemine. Ei kujutanud ette, et see võiks olla mu parlamentaarne ja poliitiline roll.

Nagu öeldud, kohanesin ma kiiresti ja viisin ennast nende asjadega kurssi. Ja arvan, et küllalt ruttu omandasin selle, mida võib nimetada professionaalsuseks, kõnealuses valdkonnas. Mul olid enda kehtestatud raudsed raamid ees. Oli absoluutselt teada, et ma ei sekku mingisse pensionipoliitikasse ega, ütleme näiteks, mingisugustesse omandivaidlustesse ja muudesse küsimustesse. Ma ei saa nendest õieti aru ja mul ei olnud mingeid motive, et ennast nende asjadega kurssi viia. Ja see oli, ütleme, väga selge kirjalikult fikseerimata kokkulepe: kui päevakorras olid küsimused, mille kohta ma olin deklareerinud, et ei taha nendest midagi teada, siis mulle lihtsalt koputati tagant õla peale ja öeldi, kas siis vastavalt punast või rohelist nuppu vajutada. Ja siis ma vajutasin liigseid küsimusi esitamata. Aga selle eest oli ka nii, kui oli riigikaitsealine seaduseelnõu ja ma ütlesin, et te hääletate nii, siis nii ka hääletati. Meil oli selles suhtes koalitsioonis väga hea teineteisemõistmine ja opositsiooni hulgas samuti. Aeg-ajalt käib koalitsiooni ja opositsiooni vahel tõsine kauplemine, et selle eelnõu või ettepaneku toetuseks me saame sealt mingisugused hääled ja teie andke meile vastu selleks ja teiseks. Niisugused asjad toimusid, see mehhanism töötas laitmatult. Riigi julgeoleku ja riigikaitsega seotud põhiline õiguslik alus on väga suures osas minu juhtimisel menetletud nii komisjonitööd juhtides kui ka saalis olles.

Ants Käärma:

/.../ VII Riigikogus moodustusid fraktsioonid valimisliitude järgi. Ainult Kindel Kodu jagunes kohe kaheks: Maaliidu Ühendus ja Koonderakonna Ühendus. See jagunemine ei tulenenud vastuoludest, vaid toimus taktikalistel kaalutlustel. Riigikogu töökorras on selliseid regulatsioone, kus igal fraktsioonil on teatud õigused. Näiteks delegeerida üks esindaja mõnda töögruppi või ajutisse komisjoni. Samuti esineda sõnavõtuga eelnõu menetlemise teatud etappidel. Kahe fraktsiooni olemasolu võimaldas Kindlal Kodul kasutada neid võimalusi topelt. Opositsioonis olles on see väga oluline. Meie kahe fraktsiooni tööruumid olid kõrvuti, sageli arutasime probleeme ühiselt ja koostöö põhjal kujunes välja uus ühendus

– Koonderakond ja Maarahva Ühendus, kes võitis VIII Riigikogu valimised 1995. aasta märtsis.

/.../ Komisjonide töölerakendamine algas esimehe ja aseesimehe valimistega. Kuna koalitsioon oli 52-liikmeline, siis vaid üksikutes komisjonides oli valitsusliidul ülekaal. Mitmetes komisjonides (õigus-, riigikaitse-, maaelu- ja regionaalpoliitika jt) oli koalitsiooni ja opositsiooni esindajaid võrdselt. Nendes oli võimalus valida esimeheks ka opositsiooni esindaja, kui omavahelistest eelnevatest kokkulepetest suudeti kinni pidada. Tegelikult õnnestus see vaid kahes komisjonis: sotsiaalkomisjoni esimeheks valiti Siiri Oviir Keskfraktsioonist ja õiguskomisjonis said nii Jüri Rätsep (Keskfraktsioon) kui Jüri Adams (ERSP) võrdselt hääli ning seetõttu olid kordamööda kolme kuu kaupa komisjoni esimehe rollis. Riigikaitsekomisjoni esimeheks kavandas opositsioon Jüri Toomepuu, kuid koalitsioon oli siin kavalam. Vahetult enne valimisi "vesteldi" baaris ühe lustliku kuningriiklasega nii kaua, kuni tal läks mõnevõrra segi, kelle poolt ikkagi esimehe valimistel hääletada. Nii jäi Toomepuu tema häälest ilma ja isamaalane Rein Helme valiti komisjoni juhtima.

/.../ Komisjonidel olid oma tööruumid, see tähendab 1–2 tuba, kus kõik töötasid pead–jalad koos. Ka nõunikud töötasid samades ruumides. MRK-s kõik peale minu suitsetasid. Seetõttu oli komisjoni istungi ajal ruum suitsust sinine. Pikapeale õnnestus siiski tingimusi inimlikumaks muuta. Ka enamik suitsetajaid hakkas suitsu tegema ruumist väljas.

Kalev Raave:

/.../ Kuuludes Riigikogu VII koosseisu, avaldasin soovi, et kui võimalik, siis mina Koonderakonna esindajana võiksin kuuluda sotsiaalkomisjoni. Kõige rohkem saab see tööühm inimeste elu otseselt parandada.

/.../ Fraktsiooni sisekliima ja hierarhiate kujunemine oli igas fraktsioonis isemoodi. Kuulsin, et mõnel pool käis heitlus ja võitlus ja trügimine. Meil seda ei olnud. Oli hea, et meil oli oma kolm ruumi Toomkooli tänavas, kus saime üks kord nädalas ametlikult kokku. Ja ka teistel aegadel.

/.../ Komisjoni töö oli korraldatud nii: meil oli omaette kaks ruumi Toompea lossis. Oli ka palgaline sekretär ja üks nõunik. Seal oli erialast kirjandust, seal sai nõunikuga aru peetud. Sinna võisid tulla ka inimesed, kes tahtsid kokku saada mõne komisjoni liikmega. Minu juures käidi ka mõnikord. Õhkkond oli kodune ja hubane.

Arutelud seaduseelnõude ümber olid ikka küll niiviisi, et ei tahtnud kuidagi lõppeda. Me pidasime tavaliselt kaks komisjoni koosolekut nädalas, sest suur töö tuleb ära tehagi väljaspool istungitesaali. Neljapäeviti olid ette nähtud komisjoni istungid, 2–3 tundi, kuidagi ei tahtnud lõppeda. Väga tõsiselt arutati. Professor Üksvärav oli kõva mees. See oli väga tõsine töö ja igaüks püüdis sisse suruda oma ettepanekuid. Toimus hääletamine. Mina olen komisjoni tööga rahul.

/.../ Minu lõplik seisukoht kujunes nii: kui näiteks mina olin komisjonis otsustanud, et nii on õige ja nii on vajalik ja selle nimel lähme suurde saali, siis ma jäin endale kindlaks. Ma ei

lasknud ennast ahvatlustest ja ärritustest kõigutada. Mul oli kohe selge, et kui on nii otsustatud, siis tuleb jääda oma seisukoha juurde.

Kalle Jürgenson:

/.../ Riigikogusse sai esimese korraga nimekirja alusel 29 inimest, kes suundusid ERSP valitsusse. Sellest sai väga suur fraktsioon, sest valimisliidus Isamaa ja ERSP oli kokku 40 liiget. Lisaks liitus meiega ka Liberaal-Demokraatlik Erakond ehk Mõõdukad (toona kandis ka Eesti Rahva Maaerakonna nimetust).

/.../ Üldse eksisteeris fraktsioonides väga palju valdkondi, ka komisjonide nimetus ja arv muutus esimese Riigikogu jooksul tihti. Seetõttu hakatigi alguses tegelema Riigikogu kodukorra seadusega, kus fikseeriti komisjonide arv. Täna 10 komisjoni kujunesid alles üsna hiljuti välja.

/.../ Töökorraldus iseenesest toimus fraktsioonis selliselt nagu praegugi, seal arutati kõik poliitilised küsimused läbi, fraktsioon kujundas neist oma seisukohad ja nendega mindi komisjonidesse – koalitsiooni ülemosapoolte juurde. Osapooli oli, nagu öeldud, neli ja koos koalitsiooniga peeti ühisarutelusid, kus me oma seisukohti ühtlustasime. Seal kujunesidki välja koalitsiooni ühised seisukohad.

Need arutelud olid tookord vahel üsna tormilised, kuivõrd siis need protsessid olid äsja käivitunud ja tekitasid palju arvamusi. Täna seaks väljaarendatud põllumajandus-, maa- ja omandireformide käivitamine ning rakendamine olid tollal alles kujunemisjärgus. Neile vastavaid seadusi töötati parajasti välja ning nende ümber käis tuline arutelu.

/.../ Neist kokkuleppeist ja seisukohtadest, mis olid kujunenud fraktsioonide koalitsioonides, peeti üldjuhul kinni. See distsipliin oli meil üldiselt tugev.

Kirjeldage fraktsiooni hierarhiate kujunemist.

Tiit Sinissaar:

Hierarhia kujuneb sisu järgi. Hierarhiaid on kahte liiki, üks on formaalne, teine sisuline, sest peale fraktsiooni on olemas ka komisjon. Siis kui erakond on valitsuskoalitsioonis, siis valitakse paljud väljapaistvad fraktsiooniliikmed vastava komisjoni esimeheks või aseesimeheks. Kahtlemata on fraktsioonis komisjoni esimees hierarhiliselt võrdne kõikide fraktsiooniliikmetega. Tema autoriteet oma ala tundmises ja vastutus selle valdkonna eest on märksa suurem. Parlamendipoliitikas on hierarhia pigem sisuline kui vormiline, kelle sõna maksab, keda kuulatakse, kes on autoriteet ühes või teises küsimuses. Inimese autoriteet kujuneb oma ala tundmise, suhtlemisoskuse, seisukohtade kaitsmise, selgitamise, veenmisoskuse tagajärjel. /.../ Sisekliima kujundamine on üks kõige raskemaid asju. Fraktsioon on selles mõttes natuke laiem, sest seal ei ole ainult Riigikogu liikmed, vaid seal on ka fraktsiooni ametnikud, nagu näiteks sekretärid, konsultandid, nõunikud. Suhtlemine Riigikogus käib mitmes vormis. Üks fraktsioon on erakond, mõttekaaslased, üks nimekiri. Teine, kuhu nad kõik laiali jagunevad, on komisjon. Komisjonis on kõikide erakondade

esindajad. Veel on täiskogu. Kõigil on omad käitumisreeglid ja –normid ning nõuded. See on suhteliselt keeruline ja põimitud süsteem. Tavaliselt on nii, et peab olema läbilöögivõimeline ja väga tubli igal tasandil, kõiges kolmes kohas. /.../ Peale selle, kuna parlamendis ei ole selliseid alluvussuhteid, siis ei fraktsiooni esimees ega ka komisjoni esimees, Riigikogu esimees ei ole teiste ülemus, kes võib keelata, käskida. Ta on mingis mõttes koosoleku juhataja, aga talle on fraktsiooni teised liikmed andnud voli ka ennast kamandada, näiteks puudumisel. Fraktsiooni esimehel ei ole mingit juriidilist õigust öelda, et täna ei tohi ära minna, sellepärast et meil tuleb hääletamine, mis siis, et teil on mingi kohtumine, seminar, üritus. /.../

Kuidas kujunesid fraktsiooni seisukohad?

Fraktsioon arutab olulisemaid asju, me ei jõua ju kõike, pole nii palju aega, et kõik muudatused ja ettepanekud läbi vaadata. Väga tähtis on nimelt see, kui tugevad on fraktsiooni esindajad vastavas komisjonis, sest esimene allikas, kelle käest küsitakse, kuidas see asi on, mis temast saab, kuidas ta läheb, kuidas peaks toimima, kas see meile sobib või ei sobi, mida see või teine kaasa toob, on just fraktsiooni esindajad komisjonis. Nad peavad ka õigeaegselt fraktsiooni informeerima võimalikest probleemidest. See on nüüd jälle see juhtumise küsimus, inimeste endi võimeküsimus, kui varakult nad suudavad taibata, et sellest võib mingi probleem tulla, ja tassida seda fraktsiooni ette. /.../

Milline oli teie roll lõpliku seisukoha kujundamisel?

Minu roll oli juba tollal üsna suur, kui esimene aasta välja arvata, kui Illar Hallaste oli fraktsiooni esimees, kuigi ega fraktsiooni esimees ei ole mitte nagu ülemus, kes ütleb, et nii tuleb teha, vähemalt mitte demokraatlikus erakonnas. Meie erakond on demokraatlik. Pigem on fraktsiooni esimehe roll, minu roll siis olnud selles, et püüda nende protseduuridega tuua välja kõik võimalikud eriarvamused, kahtlused, kõhklused, poolt- või vastuargumendid, et otsus, mida me teeme, ei oleks mitte taevast võetud juhuslik otsus, vaid ikka tööpoolest läbikaalutud ja põhjendatud otsus. Juba protsessi juhtimine on olnud küllalt suur vastutus. Ma olen suutnud ka problemaatikasse sisse elada ja ma olen vist suutnud enam-vähem adekvaatselt esitada kõik olulisemad probleemid fraktsioonile, et nad on saanud teha otsuse. /.../

Kuidas saavutati fraktsioonides kokkulepped lõpphääletuseks?

Ütleme, see on väga keeruline küsimus. Kord nii, kord naa, ja see on diplomaatilise läbirääkimise ja poliitilise tahte pealsurumise oskus. Neid läbirääkimisi on tavaliselt kahest puust. Üks on see, kui mingi asja suhtes on valitsuskoalitsioonil lahkarvamus, kui ta on enamuskoalitsioon. Siis tuleb veenda oma partnereid või leida kompromiss, mis mõlemaid pooli rahuldaks. Mõnikord, kui on koalitsioonis kokku lepitud, on mindud rääkima ka opositsiooniga, et nad toetaksid sama seisukohta, mida sa esitad. Need on loominguks hetked selles mõttes, et ei ole selgeid reegleid, kuna see on suhtlemise küsimus. Kirjutamata reeglilik on, et tuleb olla respektiiv ja aus oma koalitsioonipartnerite suhtes. Poliitikas on nii, et kui petad ühe korra, siis oledki läbi, kui petmine toimus tähtsas asjas. Petta ei tohi:

rääkida nii ja teha teisiti. Kui ei saavuta kokkulepet, mis tihtipeale juhtub, siis jäetakse vabaks ja kokkulepe kujuneb vabalt.

Kuidas need siiski kujunesid?

Kui ei saavutata kokkulepet ja vabakujunemise tulemus on kas ette teada või tagantjärele halb, siis on alati võimalus eelnõu algatajal teha tagasivõtte kuni lõpphääletuseni, kuna peale lõpphääletust on seadus valmis. Kõik oleneb sellest, kuidas pressida, meelitada, rääkida. See on kunst, mida tuleb rakendada vastavalt olukorrale, kasutades vastavaid mõjutus- ja veenmisvahendeid. Mõnikord läheb libedalt, teinekord jääb tulemus saavutamata ning jääbki tegemata, kui ei ole võimalik ülekaalu saavutada.

Kasutatud kirjandus

Võistlusele laekus 12 tööd. Publikatsioonis on kasutatud katkendeid järgmistest töödest:

Kalev Raave (20.03.1926; VII RK). – Timo Tints, Viljandi Carl Robert Jakobsoni nimeline Gümnaasium, juhendaja Agnes Ümarik;

Ants Käärma (4.04.1942; VII, VIII ja IX RK). – Rahel Otsla, Aravate Keskkool, juhendaja Mailis Tarendi;

Juhan Aare (20.02.1948; VII ja VIII RK). – Mervi Kalmus ja Heigo Bachmann, Rakvere Gümnaasium, juhendaja Maie Nõmmik;

Peeter Lorents (25.09.1951; VII ja VIII RK). – Adrian Bachmann, EBS-i Gümnaasium;

Tiit Sinissaar (7.12.1947; VII, VIII ja IX RK). – Rita Mubarakšina, Võru Kesklinna Gümnaasium, juhendaja Helle Ruusmaa;

Kalle Jürgenson (1.09.1960; VII, VIII ja IX RK). – Erle Kuklase, Võru Kesklinna Gümnaasium, juhendaja Helle Ruusmaa;

Paul-Olev Mõtsküla (5.12.1934; VII RK). – Helina Raal, Tõrva Gümnaasium, juhendaja Herli Savimägi;

Avo Kiir (23.02.1952; VII RK). – Jevgenia Gretskaja, Kohtla-Järve Slaavi Gümnaasium, juhendaja Galina Visnjakova.

Toomla, J. (1999). Valitud ja valitsenud. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Riigikogu Kroonika 1992/93 (1994). Tallinn.